
KNJIŽNA POROČILA IN OCENE *BOOK REVIEWS*

345

Magda Peršič, *Šege na Pivškem: praznični časi in praznovanja v koledarskem letu.* Postojna: Notranjski muzej : Občina, 2003, 157 str. : ilustr.

Avtorica knjige je etnologinja, višja kustodinja v Notranjskem muzeju v Postojni. Predmet knjige so šege, prazniki in praznovanja, ki sledijo cerkvenemu in civilnemu koledarju. Krajevno je knjiga vezana na Pivško kotlino, časovno pa sega vse do današnjih dni. Vsebina temelji na ustnih, pisnih in slikovnih virih ter literaturi in je poleg uvoda in sklepa razdeljena na dve temeljni poglavji: v prvem so predstavljene šege, prazniki in praznovanja, ki sledijo letnemu ciklusu oziroma koledarskemu letu; v drugem poglavju so opisana praznovanja, državni prazniki in šege, povezane s pripadnostjo Pivškega različnim državnim tvorbam. Praznike cerkvenega leta in civilne praznike (lokalne, državne, mednarodne, ...) avtorica predstavlja kronološko in razkriva njihova prekrivanja oz. prepletanja ter sledi spreminjanju posameznih praznikov in šeg. Pri šegah, ki sledijo cerkvenemu letu, pa predstavlja njihove predkrščanske in krščanske prvine.

Prvo poglavje ima naslov *Koledarske šege v prazničnih časih*. Posamezni prazniki s pripadajočimi šegami so razdeljeni v sklope, ki sledijo koledarskemu letu. Poleg cerkvenih praznikov in šeg avtorica predstavlja tudi civilne praznike in šege, povezane z različnimi družbenimi sistemi.

Najprej je predstavljeno obdobje pusta (*Nori časi*) s šemskimi liki, ki so se ohranili do druge svetovne vojne, in z liki, ki so se oblikovali v drugi polovici 20. stoletja. Predstavljeno je pustovanje na podeželju, v mestu (Postojna) in današnje pustne povorke z nastopi domačih in gostujočih skupin šem.

Sledi *Postni čas*, obdobje od pusta do velike noči. Poleg šeg, ki spremljajo krščanske praznike, je v ta čas po drugi svetovni vojni sodil dan žena kot državni praznik. Zamirati je začel konec 80. let 20. stoletja, ko ga je začel delno nadomeščati materinski dan. Gregorjevo je v zavesti ljudi še vedno kot dan, ko se ptički ženijo. Do 70. let 20. stoletja so na sv. Jožefa *ofirali* pod okni godovnikom. 25. marec

kot praznik Gospodovega oznanjenja so praznovali do druge svetovne vojne. Razdelek se konča s prvim aprilom kot dnevom za razne potegavščine.

Velika noč se začne s cvetno nedeljo in zaključí z belo nedeljo. Avtorica predstavlja velikonočna praznovanja in šege na Pivškem, tako tiste, ki so že izumrle, kot tiste, ki še vedno živijo, nekatere s pridihom sodobnosti.

Razdelek *Pomladni čas* se začne z godom sv. Jurija in konča s sv. Florjanom.

Poleg praznikov, ki sledijo cerkvenemu koledarju (jurjevanje, markovo, šmarnice), sodita v to obdobje tudi civilna in državna praznika dan upora proti okupatorju in 1. maj.

346

Prošnji in za(ob)ljubljeni čas je obdobje procesij, ki spremljajo praznovanja svetnikov in godovnih zavetnikov, procesij po poljih in romanj. V to obdobje sodi križev teden, vnebovohod, binško in telovo. Razdelek skleneta god sv. Antona Padovanskega in sv. Vida.

V Kresni čas sodi praznovanje kresa (s kresnimi ognji, z rastlinami, s šopki, ...), avtorica pa ne pozabi tudi na 25. junij, ki se kot dan slovenske državnosti praznuje od leta 1991.

Žegnanja in poletne veselice, ki se začnejo z godom sv. Petra in Pavla, so na Pivškem številne. To je obdobje sejmov, žegnanj, krajevnih praznikov (v povojnem obdobju vezanih na dogodke iz NOB), novodobnih folklornih prireditev, kmečkih praznikov, športnih prireditev.

V razdelku *Pasji dnevi* je predstavljeno obdobje od sv. Krištofa z žegnanji avtomobilov do Marije Snežne in velikega šmarna, ki je tudi dela prost dan.

Najlepši čas predstavlja obdobje od velikega do malega šmarna, ko naj bi še posebno na jernejevo (24. avgust) imele zdravilne rastline največjo moč.

Zahvalni čas je obdobje jesenskih svetnikov, med katerimi na pivškem najbolj častijo sv. Mihaela in sv. Luka, v to obdobje pa sodi tudi dan reformacije, slovenski državni praznik.

Razdelek *Volčji čas* vključuje nekoliko raznorodne praznike in šege, od pred nedavnim "uvožene" noči čarovnic, vseh svetih oz. dneva mrtvih do martinovanja in goda sv. Katarine in sv. Andreja.

Sledi *adventni čas* z značilnimi adventnimi venčki, sejanjem žita in prerokovanji, povezanimi s svetnicama sv. Barbaro in sv. Lucijo. Sem sodi še prenašanje Marije od hiše do hiše (Marijino brezmadežno spočetje) in god sv. Tomaža. Seveda pa je med vsemi adventnimi svetniki najbolj priljubljen sv. Miklavž in z njim povezana obdarovanja in sprevodi.

Prvo poglavje knjige in hkrati tudi letni krog zaokroži *božično-novoletni čas*, kjer se prepletajo starejše prvine, kot so vedeževanje, čaranje, kajenje in kropenje, postavljanje jaslic, bohkovega kota in božičnega drevesa, pa vse do po drugi svetovni vojni uvedene novoletne jelke in dedka Mraza ter v devetdesetih letih uveljavljenega Božička. V to obdobje sodijo še tepežkanje, štefanovo, koledovanje, silvestrovanje, sv. trije kralji. Od državnih praznikov je v tem obdobju dan samostojnosti (26. dec.). V začetku koledarskega leta praznujejo god sv. Antona puščavnika, svečnico

in blaževo, kot novodobna šega pa se je konec 20. stoletja uveljavilo valentinovo. V omenjeno obdobje sodi še Prešernov dan.

V drugem poglavju z naslovom *Spomini živijo* so predstavljena praznovanja, ki so se oblikovala v obdobjih, ko je Pivško pripadalo različnim državnim tvorbam. Tako se seznanimo s prazniki in šegami od druge polovice 19. stoletja do konca prve svetovne vojne (pod Avstrijo), od konca prve do druge svetovne vojne (pod Italijani), od konca druge svetovne vojne do leta 1991 (pod Titovo Jugoslavijo) in od devetdesetih leta 20. stoletja (v samostojni Sloveniji) do danes.

Seveda je vsaka oblast vplivala na praznovanja in spremljajoče šege v želji, da bi spremenili zgodovinsko zavest prebivalcev. Vsem oblastem pa je bilo skupno, da so praznovanja slavila osebe, ki so predstavljale oblast, prav tako so slavili njihove osebne praznike (rojstni dan, god, poroko, ...). Posebna slavja so prirejali, kadar so prišle te osebe na obisk. Seveda so različne oblasti tudi določale, kateri so vojaški, politični in državni prazniki ter drugi spominski in drugi dogodki, ki si zaslužijo posebno praznovanje. V obdobju, ko je bilo Pivško del Avstro-Ogrske monarhije, so bila poleg cerkvenih praznikov pomembna praznovanja, povezana s cesarsko družino, preporodnim in tabornim gibanjem, delovanjem društev in sprejemi pomembnih oseb. Državna in politična praznovanja je največkrat spremljalo tudi cerkveno obredje.

V obdobju od prve do konca druge svetovne vojne je imela velik vpliv na praznike in šege italijanska okupacija, ki je na Pivškem uvajala popolnoma nove praznične dni po zgledu italijanskih.

Po drugi svetovni vojni so se na novo oblikovali socialistični prazniki s pripadajočimi šegami, ki so slavili določene osebe (predvsem Tita) in dogodke (predvsem iz NOB). Na novo so bili uzakonjeni državni in narodni prazniki (npr. dan mladosti, dan republike, dan borca, dan vstaje slovenskega naroda, dan JLA, dan zmage in razne slovesnosti). Verski prazniki so se v tem obdobju umaknili iz javnih v cerkvene in zasebne prostore. Po osamosvojitvi Slovenije so bili nekateri jugoslovanski državni prazniki ukinjeni in uvedeni nekateri novi slovenski. Ponovno so oživel nekateri cerkveni prazniki in postali bolj javni. To je tudi obdobje folklorizacije šeg in njihovega vključevanja v razna praznovanja in prireditve.

V sklepu (*Namesto konca ali "ena kakuš je pala"*) avtorica ugotavlja, da so šege spremenljive, v povezavi med tradicijo in inovacijo, podvržene ohranjanju, spreminjanju, prevzemanju od drugod in lastnemu (so)ustvarjanju. Kjer je to mogoče, predstavlja praznike in šege v vsej njihovi širini – od skupnih univerzalnih prvin do povsem konkretnih različic v danem prostoru in času. Šege so namreč spremenljive, odvisne od vsakokratnih družbenih sistemov, od okusa lokalnih skupnosti in inovacij vpletenih posameznikov. Tekom časa se spreminjajo, zamirajo, se na novo oživljajo, prilagajajo novim razmeram in nastajajo na novo. Upoštevane so tudi šege, ki so se kot novost pojavile pod tujimi vplivi (npr. noč čarovnic). Zanimive so šege, povezane z obeleževanjem na novo uvedenih praznikov in praznovanj (npr. kako so na Pivškem spremljali razglasitev neodvisnosti Slovenije s pritrkavanjem z zvonovi, mašo za domovino, mlaji, kresovi). Zanimivo pa je tudi

združevanje različnih praznikov in šeg in prenos prvin nekaterih šeg na druge praznike (npr. kurjenje kresov).

348 Avtorica ugotavlja, da je bila prvotna funkcija šeg čaščenje in krotenje nadnaravnega, uravnavanje medsebojnih odnosov v skupnosti in sooblikovanje raznih praznovanj, pri sodobnih šegah pa vse bolj prevladuje zabavna funkcija. Vedno pa povzdigujejo vsakdanjik in so kljub svoji spremenljivosti usmerjevalke človekovega življenja. Izbrano območje, ki obsega mestno, trško in vaško okolje, avtorici omogoča, da spremlja razlike v praznovanjih in šegah v različnih okoljih. Opozarja tudi na prehodnost šeg iz enega družbenega okolja v drugo: nekatere šege imajo svoj izvor med plemstvom in meščanstvom in so se prenesle v kmečko okolje. Predvsem v zadnjem času gre pretok tudi v obratno smer: kmečke šege se pojavljajo v mestu, predvsem v okviru folklornih prireditvev. Ob branju knjige *Šege na Pivškem* se ponovno prepričamo, kako trdožive in prilagodljive so šege. Knjiga je zelo uporabno (primerjalno) branje za raziskovalce šeg in dragocena za lokalno bralstvo.

Besedilo dopolnjuje številno slikovno gradivo, seznam pripovedovalcev, seznam pisnih virov in izbrane literature, stvarno kazalo, angleški povzetek in slovensko-angleški slovar manj znanih izrazov. Bolj resni raziskovalci bodo pogrešali le natančnejše sprotno navajanje uporabljenih literature.

Nena Židov

Marjetka Golež Kaučič: *Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti.*
Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003, 329 str.: fotografije, priloge.

Obsežna monografija *Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti* Marjetke Golež Kaučič, sodelavke in predstojnice Glasbenonarodopisnega Inštituta ZRC SAZU, predstavlja nadaljevanje avtoričinih folklorističnih raziskav o odnosu med ljudsko in t. i. umetno pesemsko ustvarjalnostjo in poglobljeno študijo področja, ki si ga je avtorica očitno izbrala

za srčiko svojega raziskovalnega delovanja. Že v uvodu Goleževa postavi zanimivo hipotezo, da zanjo »ljudsko in umetno predstavlja dva ustvarjalna tokova, ki sta se venomer prepletala, se razhajala in prežemala«, čeprav sta bila v preteklosti njuni raziskovanji pretežno ločeni kategoriji. Svoja prizadevanja je zato zasnovala interdisciplinarno, »kot je interdisciplinarno tudi samo področje«, ter jih usmerila v središčno točko teze: z raziskovalno analizo priti iz različnih zornih kotov do stičišča ljudskega in umetnega. V svoji študiji »dveh obrazov ustvarjalnosti« tako Goleževa poskuša postaviti ob bok kontekstualnemu pogledu na ljudsko pesništvo ustvarjalno silo nekaterih vidnejših slovenskih sodobnih pesnikov, ki pogosteje posegajo po folklornem materialu, oziroma imajo do njega živ in osebno odnos. V